

Анотація. На основі аналізу широкої источникової бази і введення в наукове об'єднання раніше невідомих архівних джерел реконструйовано процес становлення видатного українського кинорежисера і кинорежисера, одного з засновників кинорежисерського факультету Київського державного інституту театрального мистецтва ім. І.К. Карпенко-Карого Володимира Терентьєвича Денисенка (1930–1984).

Ключевые слова: Володимир Денисенко, Александр Довженко, Виктор Довбищенко, становлення кинорежисера в Україні, Київський державний інститут театрального мистецтва, кинорежисерський факультет, режиссер кинорежисера.

Volodymyr Denysenko: The way from student to cinemateacher.

Oleksandr Bezruchko

Annotation. The article investigates a pedagogical activity of the famous Ukrainian film director and film teacher, one of the founder of the first Ukrainian cinema faculty, Volodymyr T. Denysenko (1930–1984). His formation as a pedagogue and an artist, making a deep analysis of a wide variety of sources and involving previously unknown archival sources in the academic discourse. The researcher has defined the factors that had influenced formation of Denysenko's pedagogical views.

Key words: Volodymyr Denysenko, Oleksandr Dovzhenko, Viktor Dovbyshchenko, Kyiv State Institute of Theatrical Art, film factory, film director.

Олександр БЕЗРУЧКО

*кандидат мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри,
директор Інституту телебачення, кіно і театру
Київського міжнародного університету*

НЕВТОМНИЙ ПРОПАГАНДИСТ УКРАЇНСЬКОЇ ОПЕРИ (До 75-річчя від дня народження: пам'яті І.В. Лацанича)

Ігор Васильович Лацанич був одним з найталановитіших вихованців Львівської консерваторії ім. М. Лисенка та її диригентської школи, яка під керівництвом її фундатора професора М.Ф. Колесси досягла найбільшого розквіту в 1960-ті роки. У цей приблизно час Львівську консерваторію закінчили оперно-симфонічні диригенти С. Турчак, Т. Микитка, І. Юзюк, І. Сімович, Р. Дорожівський, І.-Я. Гамкало, а також хорові диригенти В. Пекар, А. Кушніренко, І. Жук, Б. Антків, М. Попенко, Б. Дерев'яно та інші, які згодом очолили провідні музичні колективи по всій Україні. Не всі вони навчалися в класі М.Ф. Колесси, бо туди було дуже трудно потрапити, але всі зазнали магічного впливу диригентської особистості професора та тієї творчої атмосфери, яка в той час панувала на диригентському факультеті.

Тоді у Львівській консерваторії не було оперно-симфонічного відділення. Всі майбутні диригенти вступали на хорове диригування, співали в хорі, вивчали хорові дисци-

пліни, і тільки найбільш обдарованим керівництвом консерваторії в особі ректора М.Ф. Колесси дозволяло факультативно займатися оперно-симфонічним диригуванням, проходити читання симфонічних партитур, інструментознавство й інструментування, диригувати в класі симфонічні та оперні твори. Тільки в кінці навчання керівництвом консерваторії зверталось в Міністерство культури з проханням дозволити як виняток окремим студентам складати державний іспит оперною виставою або симфонічною програмою й отримати спеціальність оперно-симфонічного диригента.

Познайомитися з Ігорем Васильовичем, який був від мене децю старшим (народився 11.07.1935 року на Закарпатті), мені випало наприкінці 1956 року, коли у Львівському оперному театрі поновлювали оперу М. Глинки «Іван Сусанін» («Життя за царя»), поставлену ще в 1949 році. 1956 року за диригентським пультом стояв шанований львівською публікою та студентством консерваторії Ярослав Вожак; режисером-постановником, як і в 1949 році, був Яків Гречнев, котрий у 1920–30-ті роки очолював оперні театри Києва, Харкова та Одеси. Сценічне оформлення поновлював Федір Нірод, який згодом став головним художником Київського оперного театру.

Для підсилення оперного хору, особливо чоловічої частини в «польській дії» та в епілозі «Слався», був оголошений конкурс на додатковий чоловічий хор. Пам'ятаю, що за конкурсом пройшли студенти консерваторії І. Лацанич, І. Жук, В. Лужецький (згодом соліст опери), Я. Базів, учні музпедучилища Т. Микитка (в майбутньому — головний диригент Донецького оперного театру) та І. Гамкало. Театр відкрив для нас, студентів, новий, чарівний, небачений досі світ. Репетиції в хоровому класі, сценічні та оркестрові репетиції, польські та російські історичні костюми, грим, перуки, світло прожекторів, аплодисменти публіки захопили нас міцно у свої обійми. Тож, напевне, недарма Ігор Лацанич, Тарас Микитка і я своє творче життя присвятили оперному театрові.

Коли вистава стала рідше йти, я зосередився на закінченні музпедучилища та підготовці до вступу в консерваторію. Ігор же театру не покидав. Як тільки з'явилась вакансія суфлера, він одразу погодився її зайняти, аби ґрунтовно вивчити оперний репертуар, а відтак у театрі «днював і ночував». Керівництвом театру, передусім головний диригент Ярослав Вожак, завваживши таку одержимість молодого студента, підтримувало його прагнення стати оперним диригентом. Оскільки ставки диригента-асистента в театрі не було, Ігор працював на ставці суфлера, але час від часу почав з'являтися за диригентським пультом. У зв'язку з цим виникла проблема: коли він буде диригувати, хто вестиме спектакль з суфлерської будки. А у Львові була така традиція, що суфлерами до цього і після працювали молоді диригенти, які згодом ставали відомими оперними диригентами. І ось восени 1958 року, коли я став студентом консерваторії, він почав мене вмовляти розділити ставку суфлера на двох, бо він має можливість трохи диригувати. Я, недовго думаючи, погодився, бо атмосфера театру мені дуже імпонувала — репетиції оркестру, хору, співанки з солістами, вечірні вистави, приїзд на гастролі знаменитих співаків.

Великою радістю були літні гастролі театру, бо на прохання театру деканат консерваторії як виняток дозволяв нам весняну сесію складати достроково. Коли у червні наші колеги потіли над конспектами перед заліками та екзаменами, ми з театром уже побували в Києві, Москві, Криму, Запоріжжі, Чернівцях, Івано-Франківську, кожний сезон по-різному. На щастя, через рік театр домігся для Ігоря ставки диригента-

асистента, а я був зарахований у штат театру на ставку суфлера і пройшов повний курс від суфлерської будки до диригентського пульта.

Таким чином, ми суміщали стаціонарне навчання в консерваторії з творчою працею у театрі, що було не так легко. Закономірно, що вільний від навчання й праці час ми часто проводили разом. З ним було цікаво спілкуватися, бо серед студентів він відзначався освіченістю, широтою інтересів. Перед консерваторією, мабуть, під впливом магії закарпатської живописної школи, навчався в Ужгородському художньому училищі і, вже перебуваючи у Львові, ходив улітку на етюди в закарпатські гори. Заочно навчався на історичному факультеті університету, який теж покинув в ім'я музики. Крім рідної української, він добре знав російську та угорську мови, читав німецькою, у Львові вивчав польську. Звичайно, його книгозбірню була багатомовною і він володів інформацією, яка не всім студентам була доступною. Його фонотека, особливо оперна, напевне, була однією з найбільших у Львові. Він систематично працював над собою: вивчав нові партитури, читав багато книг з музики, слухав нові концерти та фонозаписи. Бувало, приїжджаємо до якогось міста на гастролі, а Ігор перш за все шукає по книжкових, нотних та магазинах платівок. Повертався до Львова завжди з повною валізою покупок. Якимось йому кажу: «Ігоре, чи ти встигнеш за все своє життя хоч половину того, що маєш, прочитати й послухати?». Відповідь була короткою: «Встигну! Встигну!».

Усе це формувало його небуденною людиною, яскравою особистістю, яка жила не тільки музикою, а й мала тонкий художній смак, знання та розуміння малярства, архітектури, історії, літератури. Тому його непростий шлях від хориста й суфлера до головного диригента оперних театрів сформував його як рідкісного практика, методиста і педагога в роботі з солістами, хором, оркестром, сміливого стратега й новатора у формуванні оперного репертуару, що підіймало його над багатьма його колегами.

Принагідно нагадаємо його інтелігентне походження. Народився він у сім'ї народних учителів. Його батько Василь у 1939 році був активним будівничим української державності на Закарпатті, послом сейму Карпатської України, за що потім поплатився життям. Про сімейну драму Ігор не всім розказував.

Коли 1963 року я закінчив консерваторію і виїхав зі Львова — наші шляхи тимчасово розійшлися. Ігор залишався у Львові диригентом-асистентом, згодом став другим диригентом, а я опинився на стажуванні у Київському оперному театрі в одного з найбільших диригентів того часу — Костянтина Симеонова. Цікаво, що, коли К. Симеонов з Києва переїхав у Ленінград і в 1967 році очолив оперний театр ім. С. Кірова (тепер Маріїнський), 1968 року Міністерство культури направило мене в Донецьк очолити симфонічний оркестр Донецької філармонії, а в 1970 році повернуло до Київського оперного театру. Тим часом Ігор Васильович після закінчення стажування в Ленінграді у К. Симеонова (1968–1970 рр.) їде до Донецька, аби очолити оперний театр.

За неповних п'ять років роботи в Донецьку він значно підвищив музичний рівень солістів, хору та оркестру й продовжував традиції свого вчителя Я. Вошака, до того ж, приємно вражав публіку новими або незнаними операми. Крім відомих творів світової класики, він поставив опери, які тоді не йшли на українській оперній сцені: «Чорт і Кача» А. Дворжака, «Розумниця» К. Орфа, вперше виставляє на оперній сцені опери українських композиторів — «Десять днів, що потрясли світ» М. Кармінського, яку

згодом поставив і в Празі, оперу «Ярослав Мудрий» Ю. Мейтуса, яка після показу в Києві, під час гастролей, отримала найвищу оцінку та стала визначною подією в музичному житті України. Цікава деталь — після празької прем'єри опери М. Кармінського в розмові з Президентом Чехословаччини Людвіком Свободою з'ясувалося, що в 1944 році як керівник чехословацького армійського корпусу в СРСР він квартирував у хаті Лацаничів у Великому Березному на Закарпатті.

На початку 1975 року І. Лацанич повертається до Львова і понад 20 років очолює рідний театр. Зауважимо, що в ХХ столітті жоден з його попередників так довго не працював головним диригентом, хіба що в ХІХ столітті — Генрик Ярецький (1846—1918). У Львові Ігор Васильович передусім займається пропагандою сучасної української оперної музики. Під його керівництвом на львівській сцені звучать світові прем'єри опер «Ріхард Зорге» Ю. Мейтуса (1976), «Мати» (за романом К. Чапека) В. Загорцева (1985), балету «Вогняний шлях» (1980), опери «Незабутнє» (1980), опери-ораторії «Згадайте, братіє моя» (1994) В. Губаренка, «Дні революції» М. Кармінського (1984), «Одеська балада» (1986), «Царівна-жаба» (1989) Б. Янівського. Диригент намагається оновити афішу театру рідко виконуваними операми, яких не ставили інші театри України, та збудити інтерес львівської публіки до оперного жанру.

Тоді на сцені театру зазвучали такі складні й масштабні полотна, як «Тангойзер» Р. Вагнера, «Війна і мир» С. Прокоф'єва, «Джоконда» А. Понкієлі, «Украдене щастя» Ю. Мейтуса, «Різдва на ніч» та власна редакція «Тараса Бульби» М. Лисенка.

Щоб оживити сонне життя галицької столиці, він започатковує Міжнародний конкурс оперних співаків ім. С. Крушельницької, Міжнародний фестиваль оперного мистецтва ім. С. Крушельницької, які функціонують і сьогодні, а також вечори пам'яті видатних співаків, які починали оперну кар'єру на львівській сцені: О. Мишуги, С. Крушельницької, М. Менцинського, М. Голинського, І. Маланюк та інших. Знаходив час і для педагогічної роботи в консерваторії, де виховував перспективних молодих співаків до роботи на великій оперній сцені. У Львові він був удостоєний почесного звання «Народний артист України».

Як диригент І. Лацанич не раз виступав з симфонічними оркестрами Львова, Донецька, Києва, неодноразово очолював творчі звіти Донецького та Львівського театрів у Києві на сцені Національної опери України. В 1995—2001 роках очолював оперний театр у Казані, з яким ще перед тим його єднала творча дружба. Гастролював з Казанським театром у багатьох країнах Західної Європи, пропагував татарську музику, за що був удостоєний звання «Народний артист Татарстану». 2001 року він знову, тепер назавжди, повертається до рідного театру.

Приїжджаючи до Львова, чи то на гастролі, чи приватно, мені щоразу хочеться свою мандрівку містом розпочати з оперного театру, якому завдячую своїм формуванням та творчим зростанням, хочеться зануритися у властиву тільки йому атмосферу й творчу ауру. В кабінеті головного диригента завжди було людно, обговорювались репетиції, спектаклі, загальні проблеми творчого процесу театру, успіхи молодих співаків, яким головний диригент приділяв багато уваги та репетиційного часу. Після всього не обходилося без гальби пива в кафе за рогом кварталу, де розмова була більш довірливою, бо говорилося про ставлення влади до театру, інтриги в театрі та поза його межами.

У червні 2003 року Ігор Лацанич востаннє привіз Львівську оперу до Києва, щоб

показати нову прем'єру опери «Мойсей» М. Скорика та великий гала-концерт. На початку липня було закрито театральний сезон. Ігор Васильович 11 липня відсвяткував свій день народження, а 12 липня (на Петра і Павла) — свої іменини (при хрещенні отримав друге ім'я Павло) і почав готуватися до гастролей театру у Польщі, які мали відбутися під час літньої відпустки. Та 16 липня раптово закрилася книга життя талановитого диригента, педагога, організатора — життя, сповненого одержимію праці, фанатичного служіння обраному шляху. Незважаючи на літній час, відпустки у творчих колективах, на прощання з небіжчиком до театру прийшла маса людей. Відспівували його два священники, один з яких, о. Микола Кузьмич, був його асистентом у Донецькому оперному театрі. Поховали маестро на Личаківському цвинтарі справа від вхідної брами, поблизу могил Івана Франка, Соломії Крушельницької, Станіслава Людкевича, Василя Барвінського.

...Коли заходжу в кабінет головного диригента Львівської опери, звертаю увагу на два великі портрети колишніх головних диригентів — Ігоря Лацанича, який керував театром понад 20 років, і його попередника та вчителя Ярослава Воцака, котрі багато зробили не тільки для слави Львівської опери, а й для музичної культури всієї України.

Анотація. Публікація присвячена пам'яті видатного українського діяча музичної культури, талановитого диригента Ігора Васильовича Лацанича (1935–2003).

Ключові слова: консерваторія, театр, опера, симфонічний оркестр, диригент.

Аннотация. Публикация посвящена памяти выдающегося украинского деятеля музыкальной культуры, талантливого дирижёра Игоря Васильевича Лацанича (1935–2003).

Ключевые слова: консерватория, театр, опера, симфонический оркестр, дирижёр.

Annotation: The article is devoted to the memory of prominent Ukrainian musical culture leader, talented conductor Igor Latsanych.

Key words: conservatory, theater, opera, symphony orchestra, conductor.

Іван-Ярослав ГАМКАЛО
член-кореспондент НАМ України,
народний артист України, професор